

اهمیت مجموعه‌داری بر هنر مدرن

7 تیر 1401

انتشار یادداشتی درباره مجموعه‌داری به بهانه برگزاری نمایش گروهی «کلکسیونر مدرن» در گالری آرتیبیشن

در گستره مبحث خرید و فروش اثر هنری یا در تعریف دقیق‌تر آن بازار هنر، هنرمند، گالری و خریداران آثار هنری وجود دارند. نیم بیشتری از این خریداران آثار مجموعه‌دارانی هستند که به جمع‌آوری آثار هنری علاقه دارند و معمولاً آثار درخورتوجهی از هنرمندان در مجموعه‌های خود جمع‌آوری کرده‌اند. برای مجموعه‌دار همیشه این امکان وجود دارد که بتواند آثار خود را به نمایش گذاشته و در نهایت به فروش برساند.

بسیاری از این آثار از طرف گالری‌ها به فروش می‌رسند و نیمی هم در حراجی‌ها قابل فروش هستند. در این میان خود هنرمند یا گالری که همان اثر را به فروش می‌رساند، در ارزش‌گذاری اثر مؤثرند. به‌طور دقیق، به اندازه تمام نهادهای هنری امثال بنیادهای هنر و موزه‌ها و گالری‌ها یا اشخاص مجموعه‌دار هنر وجود دارد که بازار هنر را شکل می‌دهند.

اگر از مبحث علاقه به جمع‌آوری اثر هنری بگذریم، اهمیت مجموعه‌داری به ارزش اثر هنری بازمی‌گردد؛ یعنی برای یک مجموعه‌دار علاوه بر اینکه به یک اثر علاقه دارد، اما ارزش یک اثر و آینده آن اثر هم مهم و درخورتوجه است. در واقع دورنمای یک مجموعه است که به آن ارزش می‌دهد. یکی از مهم‌ترین عناصر ارزشمند شدن اثر هنری این است که مشمول زمان شده باشد. اینکه برای چه دوره تاریخی بوده باشد و از سوی چه هنرمندی خلق شده باشد. در بعضی از مواقع هم مجموعه‌داران در شناساندن یک هنرمند نقش دارند و با معرفی آن هنرمند به جهان هنر سبب دیده شدن هنرمند شده و در نهایت خود نیز مجموعه‌دار همان آثار خواهند شد. در دوران هنر نوگرا یا مدرن هم از این دست نمونه‌ها بسیار دیده می‌شود؛ برای مثال پگی گوگنهایم مجموعه‌دار آمریکایی بود که آثار بسیاری از هنرمندان مشهوری مانند پابلو پیکاسو، الکساندر کالدر و واسیلی کاندینسکی را در مجموعه هنری خود داشت؛ ضمن اینکه از هنرمندان اکسپرسیونیست انتزاعی مانند جکسون پالاک و مارک روتکو حمایت کرده و سبب دیده شدن این هنرمندان به جهان هنر شد یا ساموئل کورت اولد تعداد زیادی از آثار نقاشان امپرسیونیست را خریداری کرده و سبب شد این‌گونه آثار در دوره پس از جنگ جهانی دوم اهمیت پیدا کند. او در سال 1922

نمایشگاهی از تابلوهای نقاشان امپرسیونیست را به نمایش گذاشت. در آن زمان آثار سزان بسیار بحث‌برانگیز و مورد انتقاد مخاطبان و خریداران و منتقدان هنری قرار گرفته بود. یک سال بعد از برگزاری آن نمایشگاه از سوی کورت اولد او به گالری تیت و نشان‌گالری مبلغی درخور توجه پرداخت کرد و آنها را به خرید آثار امپرسیونیست و پساامپرسیونیست ترغیب کرد. در واقع این مجموعه‌دار در دیده‌شدن هنرمندان این سبک هنری تأثیر بسزایی گذاشت. پس در خیلی مواقع این رابطه بین مجموعه‌دار و هنرمند در ارزشمند شدن یک اثر هنری رابطه‌ای دوسویه است و نمی‌توان بر اهمیت یکی بر دیگری تأکید ورزید.

مجموعه‌داری آثار سبک مدرن تأثیرات بسیاری بر روی شهرت هنرمندان در جهان هنر گذاشته. نکته مهمی که در این میان مطرح است، این است که ما در هنر مدرن با هنرمندانی روبه‌رو هستیم که پیشرو بوده و برای اولین بار ساختار کلاسیک هنر را در هم شکسته‌اند؛ از این‌رو اولین‌ها نیز پس از گذر زمان یا امروزه از ارزش بسزاتری برخوردار هستند؛ چیزی که به معنای کلمه می‌توانیم به آن آوانگارد هم بگوییم. حمایت خریداران مجموعه‌های هنری در روند شکل‌گیری ریشه‌های هنری این دوران درخور توجه است. علاوه بر سایر ارکان قابل بررسی مثل تأثیر منتقدان بر نقدهای هنری از یک اثری در آن زمان یا اعتبار گالری‌ای که آن نمایشگاه را برگزار کرده است، مجموعه‌دارانی از این دست نیز در دیده‌شدن هنرمندان دوره (مدرن) تأثیر داشته‌اند. مجموعه‌داران یا کسانی که آثار هنری را جمع‌آوری می‌کنند، با توجه به اینکه گاهی هزینه زیادی صرف خرید یک اثر می‌کنند، ناگزیر بر سلیقه و ذوق هنری بازار هنر تأثیر می‌گذارند. بسیاری از خریداران اثر هنری در اروپا به دلیل شرایط نامساعد آن زمان و جنگ جهانی از روی اجبار به آمریکا مهاجرت کردند و این امر سبب شد تا مجموعه آثار هنرمندان مدرن اروپا در آمریکا شناخته شده و هنرمندان در آن محیط به فعالیت و جریان‌گذاری هنر و پدیدآمدن سبک‌های متعدد مشغول شوند. در بسیاری از حراجی‌های هنر استقبال خریداران و تقاضای خرید از آن اثر است که به دیده‌شدن بیشتر همان اثر کمک می‌کند. در دهه‌های اخیر این حراجی‌ها به خاورمیانه نیز ورود پیدا کرده‌اند و تأثیرگذار بوده‌اند.

پیشینه مجموعه‌داری در ایران نیز سابقه خیلی طولانی ندارد. برای اولین بار ناصرالدین‌شاه آثار هنری را جمع‌آوری کرده و با انتخاب خود در کاخ گلستان به نمایش گذاشت. از مراکز دیگری که تبدیل به مکانی برای بازدید شدند، موزه مقدم و موزه ملک و مجموعه همایون صنعتی است.

امروزه نیز مجموعه‌های درخور توجهی از هنر مدرن ایران و جهان در آرشیو موزه هنر معاصر تهران وجود دارد که به دیده‌شدن هرچه بیشتر آثار هنرمندان آن مجموعه کمک می‌کند. با توجه به اینکه اکثر گالری‌های هنری در ایران خود مشغول به خرید و فروش اثر هنری هستند و مجموعه‌های خوبی از هنرمندان مدرن ایرانی یا هنرمندان جوان و نوظهور را در مجموعه‌های خود جای دادند. همچنین می‌توان از مجموعه‌های شخصی‌تر به آثار موزه دی‌دی نام اشاره کرد که توسط علی توسلی ساخته و راه‌اندازی شده است. او سال‌ها در زمینه جمع‌آوری و نگهداری از آثار هنری فعالیت داشته است و امروزه با راه‌اندازی موزه آنها را به نمایش گذاشته. اهمیت مطالعه و نام‌بردن از این اسامی برای آن است که سعی و تلاش برای دیده‌شدن آثار مجموعه‌های خود دارند و دیده‌شدن مجموعه‌ها در ارتقای هنر جامعه هنر و همچنین بازار هنر تأثیرگذار است. در صورتی که بسیاری از مجموعه‌های نفیس در مجموعه‌های شخصی خریدارانی هستند که هرگز به نمایش درنیامده‌اند و هرگز آنها را در نمایش‌های عمومی ندیده‌ایم.

علاوه بر اینها بخش درخور توجهی از آثار و حمایت فرهنگی آنها با بخش‌هایی مثل بنیادهای هنری است که زمینه‌ای را برای مطالعه و فهم هنر و ارتباط آنها با جریان‌های روز اجتماعی در ایران و جهان ایجاد می‌کنند. این بنیادها در راستای تقویت روابط بین‌المللی و بین‌فرهنگی از طریق همکاری با دانشگاه‌ها و مؤسسات فرهنگی-هنری معتبر فضایی برای معاشرت و همکاری هنرمندان با مردم و مجموعه‌داران و نمایشگاه‌گردان‌ها ایجاد می‌کنند. از این بین می‌توان به بنیاد لاجوردی با بنیان‌گذاری احسان لاجوردی و بنیاد پژمان با بنیان‌گذاری حمیدرضا پژمان اشاره کرد که خود در شناساندن آثار هنرمندان معاصر نیز فعالیت داشته‌اند. در سایر نقاط جهان بنیادهای بسیاری هستند که مجموعه‌های آثار هنری خود را به نمایش می‌گذارند که بخش بسیار این عملکرد ناشی از مالیات وارده بر آثار است که با عمومی‌کردن این مجموعه‌ها از مالیات می‌گریزند؛ اما سازوکار بنیادهای ایرانی متفاوت است و بیشتر بر مبنای علاقه نمایش و عمومی‌سازی مجموعه‌ها شکل می‌گیرد.

مجموعه‌داری صرفاً از روی علاقه بر انباشته‌کردن آثار هنرمندان در پستو شکل نمی‌گیرد، بلکه دورنمای یک اثر هنری در بازار هنر هم حائز اهمیت است. در واقع این عمومی‌سازی مجموعه‌ها مانند مجموعه‌داران دوران مدرن است که یک روند تاریخی در هنر را شکل داده و این روند امروزه هم ادامه دارد و قسمت بزرگی از اقتصاد هنر با عملکرد مجموعه‌داران رقم می‌خورد.